

מכּגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כתב עת • גיליון 34

טבת, תשע"ב – דצמבר 2011

יוצא לאור על ידי:

אפשר

"אפשר" – עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

בשיתוף עם:

המכללה האקדמית בית ברל
בית הספר לחינוך
החוג לקידום נוער

משרד החינוך
המינהל לחינוך
התיישבותי ועליית הנוער

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
האגף לנוער צעירים ושירותי תקון

סקירת ספרים

מבוך השמירה על סודיות בייעוץ חינוכי: תיאוריה, מחקר ומעשה

מאת: רבקה לזובסקי

תל אביב: מכון מופת, 2010 (293 עמודים)

עמנואל גרופר

ספרה של פרופסור רבקה לזובסקי מהמכללה האקדמית בית ברל תורם תרומה חשובה להבנת המורכבות הקשורה באתיקה המקצועית של אנשי המקצועות העוסקים בסיוע אנושי (helping professions). כאשר דנים בקודים אתיים של העוסקים במקצועות כמו ייעוץ חינוכי, פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית, קידום נוער בסיכון, הוראה, סיעוד ועוד, אין מדובר בסודיות מקצועית בלבד. הקוד האתי מתייחס בדרך כלל למגוון תחומי המחויבות של העובד. עם זאת, לזובסקי בחרה במודע להקדיש ספר שלם לסוגיית השמירה על סודיות, כדי להבליט את חשיבותו ומרכזיותו של מרכיב זה באתיקה המקצועית ובתפקוד של בעלי המקצועות המסייעים בכלל ושל היועצים החינוכיים בפרט.

החשיבות המיוחדת של השמירה על סודיות נובעת מעקרונות הליבה המוסריים שזוהו על ידי קיטשנר (Kitchener, 1984). אלה אבני היסוד לכל הקודים האתיים בייעוץ החינוכי במדינות שונות. עקרונות אלה כוללים את המרכיבים הבאים:

- ◀ אוטונומיה
- ◀ עשיית הטוב
- ◀ הימנעות מגרימת נזק
- ◀ צדק
- ◀ נאמנות

עקרונות אלה חייבים אפוא להיות הבסיס למודל הרצוי שיוצג בהמשך.

כדי להבליט את מורכבות סוגיית השמירה על סודיות בייעוץ החינוכי, לזובסקי בוחרת להתחיל בהצגת הדוגמה של מקצוע הרפואה. "שבועת הרופא", המהווה את ליבת הקוד האתי במקצוע הרפואה, מתבססת על המקור הקדום של "שבועת היפוקרטס" (הד, 1989), ובה נאמר: "כל מה שאראה או אשמע הנוגע לחיי אדם, בטפלי בחולים או אף מחוץ לעבודתי, ואשר אין להשמיעו בחוץ, לא אגלה אותו והוא יחשב לי לסוד מקודש".

אני רואה זאת כקצה הרצף של שמירה על סודיות בעבודת איש המקצוע, מפני שהשמירה על סודיות במקצועות הרפואה היא עיקרון מקודש, אשר מעטים ונדירים הם המקרים שבהם מרשים לעצמם רופאים לחרוג ממנו. בניגוד לכך, במקצועות הסיוע האנושי, והייעוץ החינוכי בפרט, הנושא הוא מורכב יותר. לזובסקי מיטיבה להסביר לאורך פרקי השונים של הספר מורכבות זו, על פניה השונים.

לצורך הדיון בסוגיה זו עומדת המחברת על הצורך להבחין בין שלושה מושגי מפתח, שיש להבדיל ביניהם בכל דיון על שמירת סודיות:

1. סודיות מקצועית (confidentiality)
2. פרטיות (privacy)
3. חסיון המידע (privileged communication)

סודיות מקצועית בייעוץ חינוכי מוגדרת כהבטחה מקצועית או חוזה מקצועי לכבד את הפרטיות של הנועצים על ידי אי-חשיפת מידע שהתגלה תוך כדי התהליך הייעוצי, להוציא מקרים שהוסכם עליהם מראש.

לעומת זאת, הזכות לפרטיות היא רחבה יותר. זכותם של בני אדם להחליט בעצמם, איזה מידע על עצמם יעבור לאחרים או יוחזק אצלם ואצל היועץ שעמו חלקו את המידע. חוקרים שונים, כמו בושאן וצ'ילדרס, הגדירו פרטיות כמתן אפשרות לנועצים להגביל את הגישה למידע על עצמם (Beauchamp & Childress, 2001).

המושג השלישי, חסיון, שייך לעולם המשפט, והוא מכוון לפטור שניתן לאיש המקצוע מהחובה הקבועה בחוק למסור מידע, אם במסגרת חקירה ואם במסגרת עדות בבית משפט, בית דין או רשות המוסמכת לגבות ראיות. במסגרת עבודתם של היועצים החינוכיים, מונח זה הוא הביטוי המשפטי לזכות שלא לגלות מידע על הנועץ למי שמוסמך על פי החוק לקבלו.

הספר מדגיש את העובדה כי ישנה מורכבות מיוחדת בעבודת היועץ החינוכי, לאור העובדה שהלקוחות שעמם הוא עובד הם ילדים. זאת, מפני שילדים נוהגים לתת אמון במבוגר, ולכן אינם מפעילים תהליכי סינון מידע. מכאן, שאחריותו של היועץ כלפיהם היא בעלת משקל גדול במיוחד.

מצד שני, לצד זכויות הילדים ישנן זכויות גם להורים, בגין היותם האחראים על ילדים אלה. שניות זו מציבה ליועץ החינוכי אתגר מיוחד בתפקידו, בגלל הצורך לאזן בין שמירת הסודיות לבין החובה להזהיר את הקהיליה המקצועית ולהגן על הילדים כאחד.

המחברת מציגה בצורה בהירה, חדה ושיטתית את מגוון הדילמות שבהן עשוי להתקל היועץ החינוכי בעבודתו, ואת המודלים השונים המופעלים לשם קבלת החלטות אתיות. היא מסבירה היטב את התשתית הפילוסופית שעליה מבוססת השמירה על הפרטיות, והפרק הראשון מסתיים בהצגת מודלים רציונליים רצויים לפתרון קונפליקטים מורכבים אלה.

החלק השני של הספר, מתחיל בפרק החמישי, ובו מוצגים ממצאי מחקרים כמותיים ואיכותיים שערכה המחברת על עמדות היועצים החינוכיים בנוגע לקשיים בהתמודדות עם דילמות אתיות אמתיות, וכן פירוט שיקולי הדעת שהנחו אותם בקבלת החלטה כזו או אחרת.

בסיס הנתונים נשען על תשובותיהם של 185 יועצים לשאלון שנשלח אליהם, ושהוצגו בו 18 מצבי דילמה. הם התבקשו לציין בנוגע לכל אחת מן הדילמות, האם היו שומרים בה על סודיות או מפירים אותה.

לזובסקי מציגה את התפלגות התשובות, ובהמשך – את ההנמקות. מובן שהרקע לדיון כולו הוא רמת המחויבות של היועצים החינוכיים לקוד אתיקה מקצועי מוגדר ומחייב. היא טוענת, ובצדק רב להערכתי, כי עצם עיגונם של סטנדרטים מקצועיים בקוד אתי הנו סימן מובהק לבגרותו ולבשלוותו של כל עיסוק מקצועי, ובמקרה דנן, של העיסוק בייעוץ חינוכי בבתי ספר.

אני סבור כי ספר זה תורם תרומה חשובה ביותר ליצירת מודעות בקרב אנשי המקצוע לסוגיית הסודיות. הוא עשוי לקדם את הכנסת נושא האתיקה למסגרת ההכשרה של יועצים חינוכיים, ולהדרכה של אלה שכבר מתפקדים בשדה ובפרקטיקה של כלל העוסקים במקצוע חשוב ומתפתח זה. היא מציעה להפוך את העיסוק המתמיד בתרגול פתרון דילמות אתיות ורפלקציה עליהן לחלק בלתי נפרד מתהליכי ההכשרה למקצוע, לפני הכניסה לתפקיד, ושל תהליכי ההכשרה תוך כדי עבודה (on-the-job) לאלה שכבר ממלאים את התפקיד בפועל.

לסיכום, המחברת מציינת כי בשל מורכבותה המיוחדת של השמירה על סודיות, אפשר לראות בסוגיה זו אבן בוחן להתנהגותם האתית של היועצים החינוכיים, למקצועיותם ולזהותם המקצועית המובחנת.

כאמור, הספר כתוב בפירוט רב וביסודיות, ומבנהו שיטתי, בהיר והגיוני. הוא כולל ביבליוגרפיה עשירה ועדכנית ומציג את הסוגיה באופן הרחב ביותר. אני סבור כי הספר תורם תרומה חשובה וייחודית לסוגיית הקודים האתיים במקצועות הסיוע האנושי בכלל ובייעוץ החינוכי בפרט.

מקורות

- הד, ד' (1989). **אתיקה ורפואה**. תל אביב: משרד הביטחון.
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2001). *Principles of biomedical ethics*. New York: Oxford University Press.
- Kitchener, K. S. (1984). Intuition, critical evaluation and ethical principles: The foundation for ethical decision in counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 12(3), 43–55.